

БІБЛІОТЕКА І.П. БІЛОКОНЯ

Масштаб і характер особи. Мій батько Іван Петрович Білокінь (8 квітня нов. ст. 1914, с. Кожанка Васильківського пов., тепер Фастівського району Київської обл. – 12 січня 1975, Київ) [1; 3- 6] – доктор біологічних наук (1968), професор (з 1965) кафедри фізіології й біохімії рослин КДУ ім. Т. Шевченка. Основні напрямки наукової роботи – історія ботаніки, фізіологія, біохімія та екологія рослин. Загальний стаж роботи 45 років, педагогічний в ун-ті 32 роки.

Ще в студентські роки він виконав свої перші наукові роботи про посухостійкість і транспірацію різних сортів груш. Закінчив КДУ (1937), де слухав лекції професорів-ботаніків старої, дореволюційної генерації, наукову діяльність яких згодом професійно вивчав – М.Г. Холодного, О.М. Льовшина, Д.К. Зерова, В.В. Фінна, зоологів І.І. Шмальгаузена, М.М. Воскобойникова та ін. Вчився в аспірантурі КДУ з вересня 1937 року до вересня 1941 року під керівництвом проф. О.М. Льовшина. Рукопис дисертації "Про ярусну будову рослин" був залишений на кафедрі й згорів під час пожежі червоного корпусу 1943 року. Відновивши свою дисертацію по війні, батько захистив її 1948 року. Я народився 1 липня 1948 року, а вчена рада університету затвердила його дисертацію 3 липня [8, 30]. Докторська дисертація - "Метамерна різноманітність вегетативних і генеративних органів та розвиток росли" (1998 стор., 3 томи).

Війну І.П. Білокінь закінчив у Берліні. 3 грудня 1945 року до лютого 1947 року працював як референт відділу пропаганди Управління військового коменданта Радянського сектору окупації і представник СРСР у Комітеті з кадрів і денацифікації у Союзній комендатурі. Нагороджений бойовими орденами й медаллю.

Член Вченої ради університету, Вченої ради біофаку, спецради із захисту дисертацій. Був заступником голови Укр. ботанічного т-ва, заст. голови Ради ботанічних садів України і Молдавії, ректором народного університету "Природа".

Головні засади ідеології. У приватному житті батько плекав культ вчителів. До кінця він підтримував теплі стосунки з Дмитром Костьовичем Зеровим (мешкав з родиною у т.зв. будинку Мороза на розі Володимирської вул. та вул. Л.Толстого, згодом навпроти Оперного театру), Марією Никифорівною Мойсеєвою (мешкала на Пушкінській, 31, пом. 3), Миколою Архиповичем Любінським (мешкав на вул. Чкалова, 50, пом. 6), Наталею Іванівною Вакуленко (мешкала на Стрітенській, 15, пом. 3; потім на М.-Борщагівці, вул. Ромена Роллана. 15 А, пом. 63), був на похороні Олександра Івановича Соколовського. Усі вони мали малі непрості біографії. Брата Дм. К. Зерова Миколу розстріляли в Сандормосі. Інший брат Михайло був ув'язнений двічі, а під час війни виїхав на еміграцію до Німеччини. У ті самі роки, під час війни Н.І. Вакуленко директорувала в ботанічному саду ім. акад. О.В. Фоміна.

Про стосунки вчених свідчать факти. Рукопис статті І.П. Білоконя про Зерова Дмитро Костьович відкорегував. Захоплюючись фотографією (як і його брат Михайло) і перебуваючи разом з товаришем у Чехословаччині, Дмитро Костьович Зеров виготовив для нього на згадку фотоальбом. Зі свого боку для присвяченого Дмитрові Костьовичу збірника батько написав спогади про нього [2]. В "Українському ботанічному журналі" вийшов його некролог М.Н. Мойсеєвої.

Але все-таки найбільшим своїм вчителем він вважав Миколу Григоровича Холодного. Навіть у роки сталінсь-

ких гонінь Іван Петрович його не зрадив, надрукувавши до ювілею присвячену йому статтю на 33 журнальні сторінки. Як декан біологічного факультету домігся, щоб ця стаття вийшла окремою відбиткою. Академік одержав тоді два чи три поздоровлення – зокрема від біологічного факультету (тодішній декан – той самий І.П. Білокінь). Протягом повоєнних років він надрукував чималий цикл статей про Холодного, що навіть викликало незадоволення тих, про кого він не писав.

Як наймолодший член Клубу творчої молоді хочу посвідчити, що батько підтримував шістдесятників. Очолюючи (1952-71) Київське міське відділення Українського товариства охорони природи, І.П. Білокінь співпрацював з чільним шістдесятником Іваном Світличним, до якого ставився із симпатією й повагою. У трудовій книжці Івана Олексійовича стоїть печатка: "Президія Українського товариства охорони природи", 6 березня 1965 року його було зараховано там на посаду редактора. Леоніда Павлівна Світлична, удова, з якою я спеціально обговорив цей сюжет (розмову записано на магнітофон), ствердила, що узав його на роботу Іван Петрович. Так само допоміг поетові Миколі Холодному.

У 1947–1952 роках ленинградський бібліограф Семьон Юльєвич Ліпшиць під грифом "Московского общества испытателей природы" та "Ботанического института им. акад. В.Л. Комарова АН СССР" видав чотири томи біографіо-бібліографічного словника "Русские ботаники". На ці самі роки припадає робота І.П. Білоконя над своєю чи не головною працею - "Словник ботаніків Київського університету" (близько 40 арк.). Вже на самому початку обидва проекти були приречені на провал: орієнтовані на ПОВНЕ охоплення персоналій, включаючи ще не реабілітованих вчених, в СРСР за життя Сталіна вони попросту не могли бути реалізовані. Як відомо, декан біолого-грунтознавчого факультету Київського державного університету ім. Т. Шевченка І.П. Білокінь виступив з офіційним листом на підтримку праці С.Ю. Ліпшиця і з вимогою продовжити його видання. Більше того, він розгорнув свою власну працю, засновану на тих самих засадах. Він розробляв наукову спадщину Нестора Гаморака, Олександра Янати. У його архіві збереглися відповідні папери. (С.Ю.Ліпшиць зареєстрував 11 праць Гаморака [7]).

У спогадах, що вийшли 2005 року, я писав: "Вивчаючи історію ботаніки в Київському університеті, батько вийшов на таємничу постать Нестора Теодоровича Гаморака. Родич Василя Стефаніака через дружину останнього, він працював у Кам'янці-Подільському, переїхав до Києва, був репресований і загинув у Сибіру. Батько розшукав Гаморакову удову Осипу Олександрівну. Їхня дочка Дарина Несторівна вийшла заміж за лікаря-удмурта Павла Андрійовича Широкова, й у них ріс талановитий син, у ті роки вже студент. Із Ханти-Мансійська родина Гамораків-Широкових переїхала до Києва, тепер це наші вірні найближчі друзі" [4]. Нині талановитий мікробіолог Володимир Павлович Широков, член двох академій – Великої і Медичної – згадує роки, коли жив у нашій родині, працював з книжками батькової бібліотеки.

Формування бібліотеки. Найдавнішу книжку батькової бібліотеки важко атрибутувати. Це досить грубий стародрук, набраний латинкою. Горішньої кришки він не мав. Не пізніше 1955 року батько сказав мені, що вирішив передати його до бібліотеки Інституту ботаніки.

Сподіваюсь, це видання все-таки можна виявити й отожнити у фондах за інвентарною книгою.

Друга книжка – наша родинна реліквія. Це капітальна праця Сергея Михайловича Богданова (1859-1920) "Иллюстрированный сельскохозяйственный словарь: Энциклопедия сельского хозяйства". Протягом 1891-93 років у друкарні П. Барського вийшло 12 випусків. На останньому, 12-му, подано заголовок: "Сельскохозяйственный словарь" [6]. На спинці оправи набрано: "С. Богданов / Сельско-Хозяйственный Словарь / Т.С. Б(е)локонь". Це батьків дядько, мій дід, священник УАПЦ, що був ув'язнений тричі, але помер у власному ліжку. На присвятому аркуші з текстом "Профессору / Ивану Александровичу / Стебуту / в знак глубокого уважения посвящает / свой труд / автор" дідовою рукою великими літерами під словом "Профессору" написано: "Ів. Білоконю". Сенс цього напису не може не зворушити.

Не диво, що Микола Григорович Холодний виявляв виразну симпатію до батька, передавши йому машинопис (оригінал) своїх "Воспоминаний и мыслей натуралиста", а зрештою й залишивши йому бібліотеку, яку після смерті передала йому з рук до рук сестра – Олександра Григорівна.

Ядро батькової бібліотеки складає, як зрозуміло, бібліотека М.Г. Холодного. Вона стояла в останній секції стелажа (під час переїзду усі стелажі повністю збереглися, для чого довелося перепилити їх по висоті). Три секції (шафи) мають довжину по два метри кожна. Середня кількість книжок на такій полиці – 107 видань. Серед книжок Холодного було багато окремих відбиток. В цілому його бібліотека у батьковому стелажі займала 11 полиць, отже разом кількість видань складала не 1100 одиниць, а багато більше.

Природна річ, паралельно батько збирав свою книгозбірню, передусім видання зі свого фаху – історія ботаніки, фізіологія й біохімія рослин. Багато книжок походить із бібліотек М.Н. Мойсеєвої, Н.І. Вакуленко, М.А. Любінського, чеського ботаніка академіка Сильвестра Прата та інших.

Іван Петрович Білокінь відвідував країни т. зв. соціалістичного табору (до капіталістичних країн дороги йому не було). Був момент, коли йому запропонували поїхати з родиною на сім (?) років до Уругваю. Він заповнив складні анкети, особові справи в кількох примірниках, офіційні фотографії, але поїздка не відбулася. Як відомо, коли професор-зоолог Олександр Богданович Кістяківський планував узяти участь в одному з перших морських круїзів довкола Європи, в Одесі його зняли з пароплава.

Батько добре володів десятком іноземних мов (завжди передплачував велику кількість та загальнополітичних газет (серед них "Трибуна люду", "Нойес Дой-

чланд", "Борба", "Руде право", зокрема 1968 року, тощо). Збереглися квитанції передплати за 1960-ті роки.

Батько передплачував ботанічні журнали У 1953–64 роках на сторінках "Українського ботанічного журналу" батько систематично друкував аналітичні огляди періодичних видань Чехословаччини, Польщі й Німеччини - "Acta Societatis Botanicorum Poloniae", "Preslia", "Biologia", "Biologia Plantarum" та ін. Журнали, які батько одержував за передплатою, було передано до ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна.

У 1950-х роках державного центру, що систематично реферував би закордонні наукові публікації, в Україні не було, тому ініціативу вченого важко переоцінити. Порушуючи явочним порядком режим "залізної заслони", ці публікації знайомили фахівців з досягненнями їхніх колег поза СРСР і широко використовувались у науковій роботі українських вчених, про що маю прямі свідчення декого з них, передусім, колишнього директора Ботанічного саду В.Ф. Лапчика. Таких оглядів з'явилось 26. Ця робота І.П. Білоконя, а також особисте знайомство з Сильвестром Пратом, Богумілом Немецом та іншими провідними ботаніками Центральної Європи дозволили йому написати й кілька узагальнюючих праць - "Розвиток ботанічної науки в країнах народної демократії" (1962), "Ботанічна наука в Німецькій Демократичній Республіці" (1967), "История и современное состояние физиологии растений в Чехословакии" (1969) тощо. Збереглися фотографії від приїзду акад. С. Прата до Києва і нашої спільної поїздки до Канева. Під час батькової поїздки до Праги він одержав від Прата добрячу валізу довосенних видань з ботаніки.

Так утворилась і функціонувала фахова, добре підібрана бібліотека, що з книгознавчого погляду має характер ботанічного антикваріату. Тепер головне завдання цю загальнонаціональну цінність зберегти для наступних поколінь.

Список використаних джерел

1. Белоконь И.П. // Биологи: Биограф. справочник. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 55.
2. Білокінь І. Спогади про вчителя: [Про Дм. Зерова] // Родинне вогнище Зерових. – К.: Гелікон, 2004. – С. 335-338.)
3. Білокінь С.І., Лапчик В.Ф. Білокінь І.П. // Енциклопедія Сучасної України. Том 2: Б - Біо. – К., 2003. – С. 812.
4. Білокінь С. На зламах епохи: Спогади історика. – Біла Церква: Ол. Пшонківський, 2005. – С. 71-85.
5. Капля А.В., Лапчик В.Ф. Іван Петрович Білокінь: [Життєпис] // Укр. бот. ж. – Том XXXI. – 1974. – № 3. – С. 386-387.
6. Капля А.В., Лапчик В.Ф. Пам'яті І.П. Білоконя: [Список праць] // Укр. бот. ж. – Том XXXII. – 1975. – № 1. – С. 121-125.
7. Липшиц С.Ю. Русские ботаники: Биографо-библиографический словарь. – М., 1947. – С. 227.
8. Список дисертацій, які були захищені у Київському державному університеті за 1944-1952 рр. – [К.] КДУ, 1954. – С. 30. – № 448.

Надійшла до редколегії 22.10.14